

tieteiden tutkimustuloksiin eivätkä uskonnolliset kokemukset ja väitteet tyhjene vetoamalla psykologiaan tai biologiaan. Teismin näkökulmasta emergentismi onkin huomattavasti lupaavampi teoria kuin reduktionismi. Kirjan päättävä seitsemäs luku poikkeaa luonteeltaan hieman edeltävistä luvuista. Siinä Koperski esittelee uskonnon ja luonnontieteen vuorovaikutusta.

Koperskin esitystapa on tiivis ja informatiivinen, mutta samaan aikaan hänen kirjoitustyylinsä on varsin rento. Reilun parinsadan sivun puitteissa – viitteet ja kirjallisuusluettelot sivumäärästä pois lukien – tarjotaan lukijan pureskeltavaksi varsin laaja kattaus keskustelua uskonnon, luonnontieteen ja tieteenfilosofian rajapinnoilta. Huumoriakaan kirjasta ei puutu: Koperski viljelee nokkelia välihuomautuksia juuri sen verran, ettei tapa ala ärsyttää. Kokonaisuutena uskallan kuvailla lukukokemusta piristäväksi – mitä ei voi sanoa kaikista aihepiiriä käsittelevistä, enemmän tai vähemmän kaavamaisista kirjoista. Voin vilpittömästi suositella Koperskin teosta niin uskonnon ja luonnontieteen välisen keskustelun konkareille kuin vasta-alkajillekin. Uskallan luvata, että jokainen saa kirjasta jotain uutta irti.

JUUSO LOIKKANEN, TEOL. MAIST.

MICHAEL MORGAN
Levina's Ethical Politics.
Bloomington: Indiana
University Press 2016.
410 s.

Levinasin etiikkaa tai paremminkin eettisyyden filosofiaa on tutkittu ja kommentoitu viime vuosikymmeninä paljon. Michael L. Morganin uusi Levinasin poliittista ajattelua käsittelevä teos, *Levina's Ethical Politics*, erottuu muiden joukosta sekä aiheensa että syvällisen otteen-

sa tähden. Morganin kirja, joka ottaa vähemmälle huomiolle jääneen Levinasin poliittisen ajattelun suurenuslasin alle on laaja, selkeä ja kunnianhimoinen.

Levina's Ethical Politics rakentuu esipuheesta, kolmesta pääosasta ja johtopäätöksistä. Ensimmäinen osa perustuu Morganin pitämiin luen-toihin. Se toimii kirjan varsinaise-na johdantona, jossa Morgan tarjoaa yleiskatsauksen kirjan pääargu-mentteihin ja -teemoihin. Toinen osa, "Philosophical Articulations", keskittyy nimensä mukaisesti Levi-nasin poliittisen ajattelun filosofi-sen perustan analysoimiseen. Täs-sä luvussa Morgan muotoilee oman tulkintansa Levinasin käsityksestä etiikan ja politiikan suhteesta. Hän tarkastelee Levinasin kuuluisaa kol-mannen osapuolen ongelmaa (le tiers, the third party), levinaslaisen eettisen kritiikin luonnetta ja Levinasin käsitystä ihmisoikeuksien eetti-sestä perustasta. Lisäksi Morgan ar-gumentoi Levinasin kannattavan li-beraalidemokraattista valtiomallia.

Kolmannessa osassa, "Ethics, Po-litics, and Zionism", Morgan syven-tää edellisessä luvussa tarjoamaan-sa tulkintaa Levinasin Talmud-luen-tojen kautta. Luku käsittelee profee-tallista politiikkaa, messiaanisuutta ja sionismia sekä syvenyy Levinasin kuuluisaan ja kiistanalaiseen haas-tatteluun. Kirjan neljäs osa ja viimei-nen varsinainen luku "Defense" on omistettu Simon Critchleyn, Judith Butlerin, Howard Caygillin ja Gillian Rosen Levinasin filosofiaa ja poliittis-ta ajattelua kohtaan esittämille kritii-keille, johon Morgan vastaa.

Levinas ei tunnetusti tarjoa syste-maattista esitystä poliittisesta filoso-fiasta. Morgan onkin esimerkillisellä tavalla kaivanut esiin huomattavan määrän Levinasin poliittisen ajatte-lun kannalta keskeisiä tekstejä, joista tärkeimmiksi osoittautuvat Talmud-luennat. Tämä on itsessään jo huomattava saavutus. Toinen Morganin kirjan mainittavista ansioista on se, että hän panee Levinasin keskuste-lemaan monien nykyfilosofien, ku-

ten Frankfurtin koulukunnan kriitti-sen teorian edustajien Joseph Mar-golitin ja Ruth Gavisonin, kanssa. Morgan onnistuu muiden ajatteli-joiden ja oman selkeän lukutapansa kautta kirkastamaan Levinasin usein vaikeaa ajattelua.

Levinaslaisen eettisen politiikan analyysin ohella Morganin kirja pyr-kii olemaan korjaava. Hän vastaa Levi-nasin ajatteluun kohdistettuun kri-tiikkiin, jonka mukaan etiikan ensi-sijaisuuden korostaminen johtaa poliittisen todellisuuden laiminlyö-miseen ja sen ympärillä käytävän keskustelun väistämiseen. Morganin mukaan tämän yleisesti hyväksyty-n yksipuolisen luennan ja kritiikin kar-dinaalivirhe on olettaa eettisen par-tikularismin johtavan eräänlaiseen anarkismiin, joka hylkää politiikan ja poliittisen ajattelun lähtökohtaisesti väkivaltaisena ja totalisoivana.

Morganin tulkinta, joka muodos-taa kirjan punaisen langan ja tulkin-nallisen viitekehyksen, voi kutsua "kahden perspektiivin" luennaksi. Sen mukaan etiikalla Levinas tarkoittaa inhimillisen olemassaolon mie-lekkyyden transsendentaalista pe-rustaa ylipäänsä: kaiken kokemuk-sen "moraalisesti normatiivista ulot-tuvuutta", josta katsottuna toinen ihminen on täysin ainutkertainen ja partikulaarinen persoona, jolle olen äärettömästi vastuullinen. Toinen perspektiivi, jota Levinas kutsuu oi-keudenmukaisuudeksi, viittaa inhi-millisen olemassaolon jokapäiväi-seen tasoon. Sitä määrittävät olen-naisesti vastavuoroisuus, yleiset ka-tegoriat, poliittinen todellisuus ra-kenteineen, säännöt ja instituutiot, jotka ovat välttämättömiä.

Morgan painottaa, että nämä kaksi perspektiiviä ovat yhteen kie-toutuneita, mutta korostaa samalla etiikan ensisijaisuutta. Poliittikka on välttämätöntä, mutta etiikka antaa poliitikalle sen kaikissa muodois-sa mielen ja toimii sen ohjenuora-na. Vaikka Morgan antaakin paljon tilaa yhteen kietoutumisen ja etiikan ensisijaisuuden välisen suhteen kä-sittelylle, kirja olisi hyötynyt etiikan

transsendentaalisen luonteen tarkemmasta selityksestä. Puute saattaa johtua siitä, että aikaisemmassa Levinas-tutkimuksessaan *Discovering Levinas* Morgan pureutuu kysymykseen, ja näyttää oletettavan, että lukija on tästä selvillä.

Levinas kannattaa partikulaarisuuteen perustuvaa universalismia, joka hänen mukaansa on löydettyissä juutalaisista pyhistä teksteistä, Toorasta ja Talmudista. Morganin mukaan Levinasin käsitys eettisestä kritiikistä on filosofinen toisinto rabbiinisesta opetuksesta, jonka mukaan Jumalalla on yhtäaikaaisesti oikeudenmukaisuuden (*middat ha-din*) ja armeliaisuuden (*middat ha-rahamim*) mittapuut. Levinasin käsissä kysymys jumalallisten attribuuttien suhteesta kääntyy kysymykseksi etiikan ja oikeudenmukaisuuden suhteesta. Yksityiskohtaisen ja kärsivällisen Talmud-luentojen läpikäymisen kautta Morgan tarjoaa vakuuttavan tulkinnan Levinasin rabbiinisesta profeettallisesta politiikasta, joka korostaa eettisyyden keskeisyyttä politiikan ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan perustana ja ohjenuorana.

Erityisesti Levinasin Talmudin messiaanisia tekstejä kommentoivat luennot ovat tärkeässä asemassa. Morganin mukaan Levinasin messiaanisuus on ”humanistista messiaanisuutta”, joka hylkää perinteisen teologisen käsityksen ja siihen sisältyvät näkemykset jumalallisesta pelastuksesta, toivosta ja historiallisen narratiivin lopusta. Holokaustin jälkeen kyseenalaiseksi muuttunut käsitys saa uuden eettisen tulkinnan Levinasin teksteissä. Levinasin demytologisointi messiaanisuus ja pelastus tarkoittavat oikeudenmukaisesta toimintaa, johon jokainen yksilö on olennaisella tavalla kutsuttu joka ainoa hetki. Jokainen on mahdollinen messias.

Eettinen vastuullisuus ja toisen ihmisen palveleminen ja palautumattomuus poliittisiin ja historiallisiin kategorioihin ovat messiaanisuuden ytimessä. Messiaanisen po-

litiikan tehtävä on toteuttaa tähän perustuva oikeudenmukainen yhteiskunta, kuitenkin niin, että vastuullisuutta ei ole koskaan täysin ulkoistettu. Pelastus – hyvinvointi, oikeudenmukaisuus – vaatii poliittisia rakenteita toteutuakseen, mutta on lopulta ihmisten vastuulla, sikäli kun olemme jo aina vastuussa toisista. Tähän liittyy läheisesti ajatus jokaisen mahdollisuudesta ja velvollisuudesta astua poliittisen todellisuuden ulkopuolelle ja kyseenalaistaa se silloin kun se ei enää toteuta eettistä ja oikeudenmukaisuuden ideaalia. Eettinen messiaanisuus antaa sisälön ja suunnan ”eettiselle kritiikille”.

Martin Kavka on kritisoinut Morgania siitä, että hän ei huomioi Levinasin ajattelun, erityisesti messiaanisuuden, ”katastrofista” luonnetta. Morgan vastaa, että vaikka Levinasilaiseen eettiseen kritiikkiin ja messiaanisuuteen kuuluu olennaisena osana instituutioiden ja poliittisen toiminnan kyseenalaistaminen ja revisiointi, Levinas ei kannusta näihin niiden itsensä tähden. Eettinen kritiikki on Morganille pikemminkin korjaavaa toimintaa, jonka tehtävänä on muistuttaa ihmisen vastuullisuudesta partikulaarisille toisille ja pitää kurissa poliittinen todellisuus, joka on aina vaarassa muuttua itseään palvelevaksi totalisoivaksi järjestelmäksi. Eettisen kritiikin esikuvina toimii Raamatun profeettojen politiikan ja instituutioiden kritiikki. *Levinas's Ethical Politics* voidaan lukea Levinasilaisen eettisen kritiikin esityksenä ja applikaationa.

Morganin vastaus Kavkan kritiikkiin kuvaa hyvin hänen tulkintaansa, joka on ei-dramaattinen ja epädekonstruktioivinen. Tämä näkyy myös Morganin tavassa lukea Levinasia. Morganin luenta pyrkii välttämään Levinasilaista jargonista ja monille tulkitsijoille tyypillistä Levinasin ajattelun hyperbolista tulkintaa. Morganin mukaan dramaattinen tyyli ja terminologia ovat Levinasille keino ottaa etäisyyttä länsimaisen filosofian traditioon, sen ennako-oleuksiin ja käsitteisiin, ja tulkita eetti-

sen suhteen eri aspekteja. Selkeistä eduistaan huolimatta Morganin luotavan hintana on Levinasin ajattelun ajoittainen liika virtaviivaistaminen. On nimittäin selvää, että Levinasin ajatteluun kuuluu olennaisesti hajottava ja skeptinen taso vaikka hän ei olisikaan poliittinen anarkisti.

Levinas ei Morganin mukaan tarjoa juutalaista teologista politiikkaa. Hänelle rabbin opetukset sisältävät partikulaarisesta lähtökohdastaan huolimatta pyrkimyksen universaalisuuteen – opetukseen, joka koskee sekä juutalaisia että muita. Kuitenkin Morganin kirjasta välittyy syvällisellä tavalla omaan perinteeseensä juurtunut uskonnollinen ajattelijan ja silti kysymys Levinasin suhteesta ja tavasta käyttää juutalaisia lähteitä jää auki, ja näin myös kysymys siitä, missä mielessä hän on uskonnollinen ajattelijan ja hänen poliittinen ajattelunsa ”juutalaista”, ”sekulääria” tai molempia, jää ajoittain epäselväksi. Morganin lähestymistavan ansio on, että se välttää vanhentuneen mutta tutkimuksessa edelleen elinvoimaisen debatin juutalaisten ja länsimaisen filosofian lähteiden ensisijaisuudesta.

Morgan piirtää kuvan Levinasista ajattelijana, joka yhtäältä kunnioittaa länsimaalaisen poliittisen ajattelun perinnettä ja periaatteita, toisaalta kyseenalaistaa sen filosofiset lähtökohdat korostaen juutalaisuuden partikulaarista henkeä ja eettistä opetusta. Levinas puolustaa esimerkiksi liberaalia demokratiaa. Hänen mukaansa se on paras tarjolla olevista hallintamuodoista vastustamaan turvaamaan kansalaisten oikeudet ja puolustamaan heidän vapauttaan. Liberalistisen yhteiskuntafilosofian perinteestä eroten Levinas perustaa oman näkemyksensä eettiseen vaatimukseen ja toisen ihmisen oikeuksien ensisijaisuuteen. Hän ammentaa molemmista perinteistä ja pitää niitä toisiaan tukevinä ja täydentävinä. Tämä kuva on oikea.

Levinasin lisäksi *Levinas's Ethical Politics* -teoksen toinen päähahmo

on Morgan itse. Morgan täydentää Levinasin ajattelua omien huomioi- densa ja muiden ajattelijoiden kaut- ta. Morganin analyysi antaa omaper- räisen ja mielenkiintoisen kuvan siitä, mitä on Levinaslainen eettinen kritiikki ja miltä siihen perustuva yh- teiskunta voisi näyttää. *Levinas's Et- hical Politics* on merkkipaalu, joka tulee viitoittamaan tietä seuraaville Levinasin filosofiaa käsitteleville tut- kimuksille.

PANU-MATTI PÖYKKÖ,
TEOL. MAIST.

SUSANNE DAHLGREN (TOIM.)

Teheranin kodeissa, Kairon kaduilla: Nuorten elämää islamin maissa. Helsinki: Otava 2016. 272 s.

Suomella on pieneksi maaksi yllät- tävän pitkät perinteet kenttätutki- muksessa muslimien parissa. Su- sanne Dahlgren viittaa teoksen joh- dannossa alan pioneeriin Georg August Walliniin, Edward Wester- marckiin ja Hilma Granqvistiin. Hel- singin yliopiston itämaisen kirjalli- suuden professoriksi myöhemmin nimitetty Georg August Wallin vietti 1840-luvulla vuosia Arabian niemi- maalla ja muualla Lähi-idässä tutki- en arabien traditioita ja arabian kie- len murteita. Hänen laajat päiväkir- jansa, kirjeensä ja muu materiaa- li tarjoavat kansainvälisestikin poik- keuksellisen arvokkaan materiaalin ajan olosuhteista. Mainittakoon, et- tä Kaj Öhrnberg, Patricia Berg ja Kira Pihlflyckt ovat julkaisseet tekstit laa- jassa ja moniosaisessa sarjassa (*Georg August Wallin Skrifter*. Svenska Litteratur Sällskapet i Finland, 2010–2017).

Edward Westermarck (1862–1939) on sosiologian ja antropolo- gian uranuurtajia maailmalla. Yk- si tärkeä haara monipuolisen Wes-

termarckin uralla oli Marokossa teh- ty kenttätö, jossa hän tutki muun muassa avioitumisseremonioi- ta. Westermarckin oppilaan Hilma Granqvistin 1920-luvun ja 1930-lu- vun alun kenttätöyöhön pohjautu- vat julkaisut Artas-nimisen palesti- nalaiskylän ihmisten elämästä ovat nykyään klassikon asemassa. Arabi- ankielisinä käännöksinä tutkimuk- sia löytyy helposti esimerkiksi Beiru- tin kirjakaupoista. Suomessa ja eri- tyisesti Helsingin yliopistossa Gran- qvist ei sen sijaan saanut aikanaan arvostusta. Sukupuolen lisäksi tähän vaikutti se, että Suomessa hallitse- va ”Orientin” tutkimuksen traditio sil- loin ja pitkään vielä myöhemminkin oli klassisten ja muinaisten tekstien tutkimus.

Kirjan pääosin nuorta tutkija- polvea edustavat kirjoittajat jatka- vat monin tavoin näiden pioneerien traditiota. He korostavat kunnollisen kenttätöyön ja kielitaidon merkitystä sekä ihmisten arkielämän ymmärtä- misen tärkeyttä. Lähes kaikki kirjoit- tajat ovatkin disiplinääriseltä tautal- taan antropologeja. Alan keskeinen tutkimusmenetelmä on osallistu- va havainnointi, jossa tutkija tutki- jan roolinsa ohella osallistuu tutki- mansa yhteisön tai ryhmän elämään usein pitkiäkin aikoja. On luonnol- lista, että kielitaito on tässä tärkeäs- sä roolissa. Ilahduttavasti kirjoitta- jat tuovatkin esille (pääosin) arabi- an osaamistaan arabian sanoilla ja il- maisuilla suomenkielisen tekstin lo- massa. Aina tosin ei ole selvää, millä perusteella jokin täysin normaali ja yleinen arabian sana on valittu elä- vöittämään juuri kuvatun ryhmän elämää.

Kirjan tarkoitus on esipuheen mukaan kuvata sitä, miten muslimit, tässä tapauksessa erityisesti nuoret, elävät ja mikä käytännössä on isla- min uskon ja muiden tekijöiden roo- li. Tavoite on mitä tärkein, sillä edel- leenkin meillä on vahva taipumus tulkita kaikkea, mitä islamilaisessa maailmassa tapahtuu, islamin ja sen pyhien tekstien kautta ikään kuin muslimit olisi ohjelmoitu mekaani-

sesti noudattamaan islamin ”lakeja” vuosisadasta toiseen. Kirja pyrkii ja myös pystyy tärkeällä tavalla osoit- tamaan sen suuren variaation, jo- ta (myös) muslimienemmistöisissä maissa esiintyy. Uskonto on yk- si – toisinaan hyvinkin tärkeä mut- ta joka tapauksessa vain yksi – teki- jä, joka määrittelee kirjan yhteisöjen nuorten elämää. Samalla myös us- konnon sisällä on suurta variaatiota.

Juuri tämän variaation ymmärtä- misen kannalta kirja on erittäin suo- siteltavaa luettavaa kenelle tahansa suomalaiselle erityisesti tänä päivä- nä, jolloin stereotyyppistä ja jopa islamofobisista käsityksistä on tullut valtavirtaa Euroopassakin. Kirja aut- taa tärkeällä tavalla myös ymmär- tämään sitä maailmaa, josta Suo- meenkin tulevat pakolaiset lähte- vät. Kirja on myötäelävä, paikoin lempeäkin, muttei koskaan apolo- geettinen. Kuvauksen kohteena ole- vat maat ovat Jemen, Tunisia, Egypti, Marokko, Iran ja Kamerun. Näistä vain kaksi, Iran ja Kamerun, eivät ole arabimaita, joten perustellusti kirjan kuvaa voi arvostella turhan vahvas- ta arabipainotuksesta. Tietenkään ai- hetta tuntevia kirjoittajia ja tässä ta- pauksessa antropologeja ei ole lo- puttomasti Suomen kaltaisessa pie- nessä ja perustutkimusta heikosti ra- hoittavassa maassa.

Aiheet ovat sen sijaan huomattava- n monipuolisia. Samuli Schielke kuvaa suufilaisen pyhimysjuhlan *muulidin* (kirjakielen *mawlid*) ja mui- den islamilaisten juhlien saamia eri- laisia tulkintoja ja merkityksiä egyptiläisten miesten parissa. Tutustum- me muun muassa kerran vuodes- sa -uskonnollisuuteen ja uskonnon vaatimusten ja käytännön toiveiden välisiin ristiriitoihin. Senni Jyrkiäinen kirjoittaa puolestaan nuorista nai- sista. Aihe on hyvin ajankohtainen ja nykyään myös Egyptissä keskus- teltu: naisten seksuaalinen häirintä, joka erityisesti vuoden 2011 vallan- kumouksen jälkeen nousi kansain- väliseksikin uutisaiheeksi. Jyrkiäinen analysoi häirinnän merkitystä patriarkaalisessa luokkayhteiskunnassa